

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ (ΝΟΜ 213)

Εαρινό Εξάμηνο 2018-2019

ΛΑΡΗΣ ΒΡΑΧΙΜΗΣ - Δικηγόρος /
Ειδικός Επιστήμονας

Εισαγωγή στο Οικογενειακό Δίκαιο

- Οικογενειακό Δίκαιο: το δίκαιο που επηρεάζει την οικογένεια
- Το Οικογενειακό Δίκαιο στην Κύπρο ασχολείται σχεδόν εξ' ολοκλήρου με τις σχέσεις μεταξύ συζύγων καθώς και τις σχέσεις μεταξύ γονιών και παιδιών με ελάχιστες εξαιρέσεις

Διδακτέα Ύλη

Εισαγωγή - Άρθρο 111 του Συντάγματος πριν και μετά την τροποποίηση

Ο Γάμος και το Διαζύγιο

Περιουσιακές συνέπειες της κατάρρευσης του γάμου, Διατροφή, Χρήση Οικογενειακής Στέγης

Το παιδί: Γονική Μέριμνα, Συγγένεια, Υιοθεσία, Απαγωγή

Εγχειρίδια

- Lowe and Douglas, **Bromley's Family Law** (11^η έκδοση, 2015), ή
- Masson, Bailey-Harris and Probert, **Cretney's Principles of Family Law** (8^η έκδ., 2008), ή

ΚΑΙ

- Γεωργιάδης, Απόστολος Σ. *Οικογενειακό Δίκαιο*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σακκουλά, 2014, ή
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Έφη. *Οικογενειακό Δίκαιο: Επιτομή*. Αθήνα: Εκδόσεις Σακκουλά, 2011

Άλλη Βιβλιογραφία

Προαιρετικά Εγχειρίδια:

- Λιασίδης, Σωτήρης. *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*. Λευκωσία: 2010
- Λιασίδης, Σωτήρης. *Οικογενειακό Δίκαιο: Σύνοψη Αποφάσεων Ανωτάτου Δικαστηρίου με Σχόλια και Παρατηρήσεις*. Τόμος ΙΙα. Λευκωσία: 2006
- Παπαχρίστου Θανάσης. *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*. 4η Έκδοση. Εκδόσεις Σακκουλά, 2014

Ειδικά Συγγράμματα / Μονογραφίες

- Σεργίδης, Γιώργος Α. *Μελέτες Κυπριακού Δικαίου, Τόμοι 5 και 6, Λόγοι Διαζυγίου*. Λευκωσία: 2006
- Νικολόπουλος, Παναγιώτης. *Νομολογιακές Εξελίξεις στα Αποκτήματα των Συζύγων*. Γ' Έκδοση. Εκδόσεις Σακκουλά, 2011

ΤΟ ΑΡΘΡΟ 111 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ 1989

Α. Το άρθρο 111 πριν την τροποποίηση του το 1989

- Το αρχικό κείμενο του άρθρου 111 του Συντάγματος στο μέτρο που μας αφορά ήταν το ακόλουθο:

«111. Τηρουμένων των διατάξεων του Συντάγματος παν ζήτημα των ανηκόντων εις την ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν ή εις θρησκευτικήν ομάδα, δι' ην ισχύουσιν αι διατάξεις της τρίτης παραγράφου του άρθρου 2, σχέσιν έχον προς τον αρραβώνα, τον γάμον, το διαζύγιον, το κύρος του γάμου, τον χωρισμόν από κοίτης και τραπέζης ή την συνοίκησιν των συζύγων ή τας οικογενειακάς σχέσεις ... διέπεται ... υπό του εκκλησιαστικού νόμου της ελληνικής ορθοδόξου Εκκλησίας ή υπό του εκκλησιαστικού νόμου εκάστης θρησκευτικής ομάδος, αναλόγως της περιπτώσεως, και διαγιγνώσκεται υπό του εκκλησιαστικού δικαστηρίου εκάστης εκκλησίας ...»

[Οι θρησκευτικές ομάδες στις οποίες γίνεται αναφορά στο άρθρο 111 είναι οι θρησκευτικές ομάδες των Αρμενίων, Μαρωνιτών και Λατίνων.

Οι Αρμένιοι ανήκουν στην Αρμενική Ορθόδοξη Εκκλησία ενώ οι Μαρωνίτες και Λατίνοι ανήκουν στην Καθολική Εκκλησία αλλά έχουν χωριστές Αρχιεπισκοπές.

Τα μέλη των τριών θρησκευτικών ομάδων επέλεξαν με δημοψήφισμα να ενταχθούν στην Ελληνική Κοινότητα της Κύπρου για σκοπούς των προνοιών του Συντάγματος.]

- Οι πρόνοιες του άρθρου 111 αναλυτικά είναι οι ακόλουθες:
 - Για όσους ανήκουν στην ελληνική ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες,
 - κάθε ζήτημα που έχει σχέση με:
 - [τον αρραβώνα],
 - **το γάμο,**
 - **το διαζύγιο,**
 - **το κύρος του γάμου,**
 - [τον χωρισμό από κοίτης και τραπέζης],
 - [τη συνοίκηση των συζύγων],
 - **τις οικογενειακές σχέσεις**
 - διέπεται από τον εκκλησιαστικό νόμο, και
 - διαγιγνώσκεται από το εκκλησιαστικό δικαστήριο κάθε εκκλησίας.

1. Ποιοι καλύπτονται από το άρθρο 111:

- Όπως αποφασίστηκε στην υπόθεση **Κουπάρης ν Κουπάρη** (1996) 1 CLR 670, το άρθρο 111 καλύπτει μόνο πρόσωπα που έχουν το domicile του στην Κύπρο.

[Αρχικά είχε κριθεί στην υπόθεση **Hadjijovani v. Hadjijovani** (1969) 1 CLR 207 ότι το άρθρο 111 εφαρμόζεται εκεί που και οι δυο σύζυγοι είναι πολίτες της Δημοκρατίας

Ακολούθως στην υπόθεση **Papasavvas v. Johnstone** (1984) 1 CLR 38 ο Πικής Δ απέρριψε το σκεπτικό της **Hadjijovani** και αποφάσισε ότι οι διατάξεις του άρθρου 111 του Συντάγματος εφαρμόζονται σε κάθε μέλος της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου νοουμένου ότι έχουν τη διαμονή τους (υπό την έννοια του domicile) στην Κύπρο. Το σχετικό απόσπασμα από την απόφαση είναι το ακόλουθο : «The application of Article 111 extends to every member of the Greek Orthodox Church of Cyprus, provided they are domiciled in Cyprus. Any other interpretation would defy the rule of private international law that the laws of the country of domicile define personal status, and offend in this regard the comity of nations.»

Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια στην υπόθεση **Tooley v. Tooley** (1984) 1 CLR 279 ενώ ακολούθως οι δυο αυτές αποφάσεις υιοθετήθηκαν από το εφετείο στην υπόθεση **Κουπάρης ν Κουπάρη** (1996) 1 CLR 670 και πρέπει να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύουν το δίκαιο σε σχέση με το ζήτημα αυτό.]

Η έννοια του domicile:

- Διαφέρει από την έννοια της συνήθους διαμονής
- Ως αρχικό domicile (domicile of origin) θεωρείται το domicile του πατέρα του παιδιού γεννημένου σε γάμο κατά το χρόνο της γέννησης
- Το domicile αλλάζει (domicile of choice) με την εγκατάσταση σε άλλη δικαιοδοσία με πρόθεση όπως αυτή η δικαιοδοσία αποτελέσει τη χώρα της μόνιμης διαμονής

[Ανάλυση της έννοιας υπάρχει στην απόφαση **Barlow Clowes International Limited (in liquidation), Nigel James Hamilton, Michael Anthony Jordan v Peter Stephen William Henwood** [2008] EWCA Civ 577, Παράγραφος 8 (δημοσιεύεται στο bailii.org και στο westlaw)]

Η έννοια του Domicile πιο αναλυτικά

Η έννοια του domicile αναλύθηκε στην υπόθεση **Barlow Clowes International Limited (in liquidation), Nigel James Hamilton, Michael Anthony Jordan v Peter Stephen William Henwood** [2008] EWCA Civ 577 ως εξής

«The following principles of law, which are derived from Dicey, Morris and Collins on *The Conflict of Laws* (2006) are not in issue:

- (i) A person is, in general, domiciled in the country in which he is considered by English law to have his permanent home. A person may sometimes be domiciled in a country although he does not have his permanent home in it (Dicey, pages 122 to 126).
- (ii) No person can be without a domicile (Dicey, page 126).
- (iii) No person can at the same time for the same purpose have more than one domicile (Dicey, pages 126 to 128).
- (iv) An existing domicile is presumed to continue until it is proved that a new domicile has been acquired (Dicey, pages 128 to 129).

(v) Every person receives at birth a domicile of origin (Dicey, pages 130 to 133).

(vi) Every independent person can acquire a domicile of choice by the combination of residence and an intention of permanent or indefinite residence, but not otherwise (Dicey, pages 133 to 138).

(vii) Any circumstance that is evidence of a person's residence, or of his intention to reside permanently or indefinitely in a country, must be considered in determining whether he has acquired a domicile of choice (Dicey, pages 138 to 143).

(viii) In determining whether a person intends to reside permanently or indefinitely, the court may have regard to the motive for which residence was taken up, the fact that residence was not freely chosen, and the fact that residence was precarious (Dicey, pages 144 to 151).

(ix) A person abandons a domicile of choice in a country by ceasing to reside there and by ceasing to intend to reside there permanently, or indefinitely, and not otherwise (Dicey, pages 151 to 153).

(x) When a domicile of choice is abandoned, a new domicile of choice may be acquired, but, if it is not acquired, the domicile of origin revives (Dicey, pages 151 to 153).»

- Το άρθρο 22.2 του Συντάγματος ρυθμίζει τις περιπτώσεις όπου το δίκαιο του γάμου του ενός συζύγου είναι διαφορετικό από αυτό του άλλου αλλά κανένας από τους δυο δεν ανήκει στην Τουρκική Κοινότητα. Το άρθρο 22.2 προβλέπει τα εξής:

«22.2

(α) εάν το εφαρμοστέον δι' αμφοτέρους τους μέλλοντας να τελέσωσι γάμον, ως εν άρθρω 111 ορίζεται, δίκαιον περί γάμου δεν είναι το αυτό, οι μέλλοντες να τελέσωσι γάμον δύνανται να επιλέξωσιν, όπως ο γάμος αυτών διέπεται υπό του δικαίου του εφαρμοστέου δι' εκάτερον τούτων συμφώνως τω ειρημένω άρθρω,

(β) εάν αι διατάξεις του άρθρου 111 δεν είναι εφαρμοστέαι διά τους μέλλοντας να τελέσωσι γάμον και ουδείς εξ αυτών είναι μέλος της τουρκικής κοινότητας, ο γάμος αυτών διέπεται υπό νόμου της Δημοκρατίας, ψηφιζομένου υπό της Βουλής, ο οποίος δεν δύναται να περιλαμβάνη περιορισμούς άλλους πλὴν των αφορώντων εις την ηλικίαν, την υγιείαν, τον βαθμόν συγγενείας και την απαγόρευσιν της πολυγαμίας,

(γ) εάν αι διατάξεις του άρθρου 111 είναι εφαρμοστέαι μόνον δι' εκάτερον των μελλόντων να τελέσωσι γάμον και ο έτερος εξ αυτών δεν είναι μέλος της τουρκικής κοινότητας, ο γάμος διέπεται υπό νόμου της Δημοκρατίας, ως ορίζεται εν εδαφίω (β) της παρούσης παραγράφου, τηρουμένου του όρου ότι οι μέλλοντες να τελέσωσι γάμον δύνανται να επιλέξωσιν όπως ο γάμος αυτών διέπεται υπό του εφαρμοστέου συμφώνως τω άρθρω 111 δι' εκάτερον αυτών δικαίου, Εφ' όσον τούτο επιτρέπει τοιούτον γάμον.»

- Το άρθρο 22 καλύπτει τις εξής περιπτώσεις:
 - Αν και οι δυο μελλόνυμφοι ανήκουν στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες αλλά όχι στην ίδια εκκλησία (π.χ. ο ένας είναι Ελληνορθόδοξος και ο άλλος Λατίνος):

Οι μελλόνυμφοι επιλέγουν ποιο από τα δυο δίκαια του γάμου των εκκλησιών που ανήκουν οι δυο μελλόνυμφοι θα διέπει το γάμο τους.

- Αν κανένας από τους δυο μελλόνυμφους δεν ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες και κανένας δεν είναι Τουρκοκύπριος

Ο γάμος διέπεται από το νόμο της Δημοκρατίας που ψηφίζεται από το Βουλή

- Αν ο ένας από τους δυο μελλόνυμφους ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες και ο άλλος όχι και κανένας δεν είναι Τουρκοκύπριος

Ο γάμος διέπεται από το δίκαιο του κράτους εκτός αν οι μελλόνυμφοι επιλέξουν ο γάμος να διέπεται από το δίκαιο της εκκλησίας του συζύγου που ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες.

...

- Η επιλογή γίνεται κατά κανόνα με την επιλογή της τελετής του γάμου. Έτσι αν οι μελλόνυμφοι επιλέξουν να τελέσουν πολιτικό γάμο τότε αναγκαστικά θεωρείται ότι επέλεξαν ο γάμος τους να διέπεται από το νόμο του κράτους αφού με βάση το δίκαιο της εκκλησίας ο γάμος θα ήταν άκυρος. Αν επιλέξουν να τελεστεί ο γάμος τους στην Εκκλησία τότε λογικά θεωρείται ότι επέλεξαν ο γάμος τους να διέπεται από το δίκαιο της Εκκλησίας στην οποία τέλεσαν το γάμο τους νοουμένου ότι ένας από αυτούς ανήκει στην Εκκλησία αυτή.

2. Ποια θέματα εμπίπτουν στο άρθρο 111 του Συντάγματος:

Από τα θέματα που αναφέρονται στο άρθρο 111:

- Η μνηστεία έχει καταργηθεί από την Ορθόδοξη Εκκλησία
- Οι όροι «χωρισμός από κοίτης και τραπέζης» και «συνοίκηση των συζύγων» έχουν ερμηνευτεί ότι αντιστοιχούν στους όρους «judicial separation» και «restitution of conjugal rights». Οι έννοιες αυτές θα πρέπει να θεωρούνται ξεπερασμένες στο δίκαιο μας.

...

Τα θέματα συνεπώς που απομένουν είναι:

- «Γάμος»
 - Ο όρος γάμος μπορεί να σημαίνει δυο πράγματα:
 - Την τελετή του γάμου ή
 - Την κατάσταση πραγμάτων (το στάτους) του να είσαι έγγαμος
 - Θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι το Σύνταγμα χρησιμοποιεί τον όρο γάμος με την πρώτη έννοια δηλαδή αναφέρεται στην τελετή
- Το «κύρος του γάμου»:
 - αναφέρεται στις προϋποθέσεις τέλεσης έγκυρου γάμου
- Το «διαζύγιο»:
 - αναφέρεται στη λύση του γάμου

...

- ...
- Οι «οικογενειακές σχέσεις»
 - Στην υπόθεση **Τύλληρου ν. Τύλληρου** (1962) 3 Α.Α.Σ.Δ. 2 το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάσισε ότι ο σκοπός του συντάκτη του Συντάγματος ήταν όπως η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου διασφαλίσει και διατηρήσει τη δικαιοδοσία που ασκούσε πριν από το Σύνταγμα και η οποία δεν επεκτεινόταν σε θέματα διατροφών (παρά μόνο παρεμπιπτόντως στα πλαίσια εξέτασης υποθέσεων διαζυγίου). Έτσι το Δικαστήριο ερμήνευσε τον όρο στενά ώστε να αναφέρεται μόνο σε θέματα γάμου (τέλεσης του γάμου, κύρους του γάμου και διαζυγίου)

3. Ο Εκκλησιαστικός νόμος

- Αναφέρεται στους κανόνες της κάθε εκκλησίας
- Σε ότι αφορά την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου αυτός περιλαμβάνεται στον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας

4. Τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια

- Πρόκειται για τα Δικαστήρια που λειτουργούσαν οι διάφορες Εκκλησίες
- Στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία τα Δικαστήρια λειτουργούσαν στην Αρχιεπισκοπή και σε κάθε Επισκοπή, προεδρεύονταν από νομομαθείς κληρικούς και ακολουθούσαν μια οίωνα δικαστική διαδικασία.

Β. Το άρθρο 111 μετά την τροποποίηση

- Το 1989/1990 υπήρξε μια συνολική μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου στην Κύπρο
- Καταλυτική ήταν η ανάλογη μεταρρύθμιση του Ελληνικού Οικογενειακού Δικαίου του 1982/1983 και η μεταξύ άλλων εισαγωγή του πολιτικού γάμου στην Ελλάδα
- Το άρθρο 111 τροποποιήθηκε με τον περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 1989 (Ν. 95/1989)

Οι παράγοντες που οδήγησαν στην αναθεώρηση ήταν:

- Η ανάγκη εισαγωγής ενός σύγχρονου οικογενειακού δικαίου και η παράλληλη υποχρέωση συμμόρφωσης της Δημοκρατίας προς Διεθνείς Συμβάσεις
- Η πεποίθηση ότι η διατήρησης της αρμοδιότητας της Εκκλησίας να ρυθμίζει ζητήματα που αφορούσαν τις οικογενειακές σχέσεις ήταν αναχρονιστική και έπληττε το κύρος της πολιτείας
- Η γενικότερη δυσαρέσκεια κυρίως του δικηγορικού κόσμου από τη λειτουργία των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων

- Το άρθρο 111 του Συντάγματος μετά την τροποποίηση του 1989 προβλέπει τα ακόλουθα:

«111.1. Τηρουμένων των διατάξεων του Συντάγματος παν ζήτημα των ανηκόντων εις την ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν ή εις θρησκευτικήν ομάδα, δι' ήν ισχύουσιν αι διατάξεις της τρίτης παραγράφου του άρθρου 2, σχέσιν έχον προς τον αρραβώνα, τον γάμον, το κύρος του γάμου, διέπεται ... υπό του εκκλησιαστικού νόμου της ελληνικής ορθοδόξου Εκκλησίας ή υπό του εκκλησιαστικού νόμου εκάστης θρησκευτικής ομάδος, αναλόγως της περιπτώσεως. Νόμος θέλει προβλέψει περί της ενώπιον Επισκόπου αποείρας συνδιαλλαγής ή της πνευματικής λύσεως του γάμου.

.....»

111.2.-Α. Παν ζήτημα των ανηκόντων εις την ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν, σχέσιν έχον προς το διαζύγιον, τον χωρισμόν από κοίτης και τραπέζης ή την συνοίκησιν των συζύγων ή τας οικογενειακάς σχέσεις διαγιγνώσκεται υπό οικογενειακών δικαστηρίων έκαστον των οποίων σύγκειται:

- (α) Εις την περί διαζυγίου δίκην εκ τριών δικαστών, ο εις των οποίων είναι αξιωματούχος κληρικός, νομομαθής διοριζόμενος υπό της ελληνικής ορθοδόξου Εκκλησίας και προεδρεύει τούτου, οι δε έτεροι δύο επιλέγονται μεταξύ νομομαθών ανωτάτου επαγγελματικού και ηθικού επιπέδου ανηκόντων εις την ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν, και διορίζονται υπό του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Εις ην περίπτωσιν δεν διορίζεται αξιωματούχος κληρικός ως ανωτέρω, το Ανώτατον Δικαστήριο διορίζει και τον Πρόεδρον του Δικαστηρίου.
- (β) Εις πάσαν άλλην δίκην εξ' ενός δικαστού ως νόμος θέλει ορίσει.

- Στην υπόθεση **Δαδακαρίδης ν. Δαδακαρίδου** (1990) 1 ΑΑΔ 566 το εφετείο ανέτρεψε την υπόθεση **Τύλληρου**. Αποφασίστηκε ότι μετά την τροποποίηση του άρθρου 111 ο όρος «οικογενειακές σχέσεις» θα πρέπει πλέον να ερμηνευθεί με βάση τη συνήθη γραμματική του έννοια έτσι ώστε στον όρο αυτό να περιλαμβάνονται όλες οι «οικογενειακές αστικές διαφορές που εμπίπτουν στον κλάδο του Οικογενειακού Δικαίου».

«111.2-B. Το διαζύγιον χωρεί μόνον-

- (α) Διά τους εις το Καταστατικόν της Αγιωτάτης Εκκλησίας της Κύπρου λόγους ως ούτοι ισχύουν κατά την ημερομηνίαν ψηφίσεως υπό της Βουλής των Αντιπροσώπων του περί της Πρώτης Τροποποιήσεως του Συντάγματος Νόμου του 1989, εφ' όσον ούτοι δεν αντίκεινται προς το Σύνταγμα
- (β) όταν αι μεταξύ των συζύγων σχέσεις έχουν κλονισθή τόσον ισχυρώς από λόγον ο οποίος αφορά το πρόσωπον του εναγομένου ή και των δύο συζύγων, ώστε βασίμως η εξακολούθησις της εγγάμου σχέσεως να είναι αφόρητος διά τον ενάγοντα και
- (γ) δι' οιονδήποτε έτερον λόγον ως νόμος θέλει ορίσει, αφού ακουσθώσιν αι απόψεις της ελληνικής ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου.»

«111.3. Παν ζήτημα των ανηκόντων εις θρησκευτικήν ομάδα δι' ην ισχύουσιν αι διατάξεις της τρίτης παραγράφου του άρθρου 2, σχέσιν έχον προς το διαζύγιον, τον χωρισμόν από κοίτης και τραπέζης ή την συνοίκησιν των συζύγων ή τας οικογενειακάς σχέσεις διαγιγνώσκεται υπό οικογενειακού δικαστηρίου, περί της ιδρύσεως, της συνθέσεως και της δικαιοδοσίας του οποίου νόμος θέλει ορίσει, τηρουμένων των αναλογιών προς τα ανωτέρω.»

«111.4. Νόμος θέλει προβλέψει περί της εφέσεως κατά των αποφάσεων των οικογενειακών δικαστηρίων, περί της συνθέσεως των δικαζόντων και αποφασιζόντων επί των εφέσεων τούτων, ως και περί της δικαιοδοσίας και της εξουσίας των δευτεροβαθμίων τούτων δικαστηρίων. Νόμος συμφώνως ταις διατάξεσι της παρούσης παραγράφου δύναται να ορίση ότι το δευτεροβάθμιον δικαστήριον δύναται να απαρτίζεται εξ' ενός ή πλειόνων δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, συνεδριαζόντων μόνων ή μετ' άλλου ή άλλων δικαστών της δικαστικής υπηρεσίας της Δημοκρατίας, ως ο νόμος θέλει ορίσει.»

«111. 5. Ανεξαρτήτως των διατάξεων της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου εις τους ανήκοντας εις την Ελληνικήν Κοινότητα προσφέρεται η ελεύθερη επιλογή πολιτικού γάμου.»

Σύνοψη των διατάξεων του νέου άρθρου 111:

- Όλα τα θέματα που αφορούν την **τέλεση** ή το **κύρος** του θρησκευτικού γάμου των μελών της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ή των τριών θρησκευτικών ομάδων ρυθμίζονται από τον Εκκλησιαστικό νόμο της κάθε Εκκλησίας (άρθρο 111.1).
- Τα μέλη της Ελληνικής κοινότητας όμως διατηρούν το δικαίωμα πολιτικού γάμου όπως αυτό ρυθμίζεται από τον Νόμο της Δημοκρατίας (άρθρο 111.5).
- Τα ζητήματα που αφορούν το **διαζύγιο** ή τις **οικογενειακές σχέσεις** ανατέθηκαν στην αποκλειστική δικαιοδοσία οικογενειακών δικαστηρίων (άρθρο 111.2Α).
- Για τα μέλη της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας διατηρήθηκαν οι λόγοι διαζυγίου του Εκκλησιαστικού Νόμου όπως ίσχυαν κατά το χρόνο ψήφισης του περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 1989 στο βαθμό που δεν είναι αντίθετοι με το Σύνταγμα αλλά προστέθηκε ο νέος λόγος διαζυγίου, αυτός του ισχυρού κλονισμού της έγγαμης σχέσης (άρθρο 111.2Β).

- ...
- Παράλληλα δόθηκε η ευχέρεια εισαγωγής νέων λόγων διαζυγίου με νόμο.
 - Για τα μέλη των τριών θρησκευτικών ομάδων το θέμα των λόγων του διαζυγίου αφέθηκε να ρυθμιστεί με νόμο.
 - Υιοθετήθηκε ο θεσμός της απόπειρας συνδιαλλαγής πριν την έκδοση διαζυγίου καθώς και της πνευματικής λύσης του γάμου.

Ο νέος Καταστατικός Χάρτης της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου

- Δημοσιεύτηκε το 2010
- Κατάργησε το θεσμό του Εκκλησιαστικού Διαζυγίου και κατ' επέκταση τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια έπαψαν να λειτουργούν ως Δικαστήρια διαζυγίων
- Δεν περιλαμβάνει λόγους διαζυγίου
- Διατηρήθηκαν οι αναφορές στις προϋποθέσεις τέλεσης γάμου αλλά εναρμονίστηκαν με το Νόμο
- Εναρμονίστηκαν οι διαδικασίες συνδιαλλαγής με αυτές του Νόμου

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Πριν την μεταρρύθμιση του 1989/90

Τη δικαιοδοσία για θέματα Οικογενειακού Δικαίου ασκούσαν

- Τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια (της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και των τριών Θρησκευτικών ομάδων) για θέματα διαζυγίου
- Τα Τουρκικά Κοινοτικά Δικαστήρια για τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας
- Το Ανώτατο Δικαστήριο ασκώντας Πρωτοβάθμια Δικαιοδοσία
- Τα Επαρχιακά Δικαστήρια

Μετά τη μεταρρύθμιση του 1989

- Με το Σύνταγμα ιδρύθηκαν το Οικογενειακό Δικαστήριο και τα Οικογενειακά Δικαστήρια Θρησκευτικών Ομάδων
- Η λειτουργία του Οικογενειακού Δικαστηρίου ρυθμίζεται από τον περί Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμο του 1990 (Ν.23/1990) και των Οικογενειακών Δικαστηρίων Θρησκευτικών Ομάδων από τον περί Οικογενειακών Δικαστηρίων (Θρησκευτικές Ομάδες) Νόμο (Ν.87(Ι)/1994)
- Σταδιακά έχει με μια σειρά από τροποποιήσεις της νομοθεσίας, έχει μεταφερθεί στο Οικογενειακό Δικαστήριο η αρμοδιότητα αναφορικά με όλα τα θέματα που αφορούν θέματα:
 - διαζυγίου,
 - γονικής μέριμνας,
 - διατροφής,
 - αναγνώρισης τέκνου,
 - υιοθεσίας,
 - περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και
 - οποιαδήποτε άλλη γαμική ή οικογενειακή διαφορά
- πλην των διαζυγίων που αφορούν μέλη των τριών θρησκευτικών ομάδων που εκδικάζεται από τα Οικογενειακά Δικαστήρια Θρησκευτικών Ομάδων

Το σχετικό άρθρο είναι το άρθρο 11(2) του περί Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμου του 1990 (Ν.23/90) το οποίο (μετά που τροποποιήθηκε το 2006 από το Νόμο 63(I)/2006) προβλέπει τα εξής:

«11.-(2) ... τα οικογενειακά δικαστήρια έχουν ... την εξουσία να επιλαμβάνονται υποθέσεων που αφορούν-

(α) Λύση Θρησκευτικού γάμου, ο οποίος τελέσθηκε κατά τα θέσμια της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

(β) Λύση Θρησκευτικού γάμου οποιουδήποτε άλλου δόγματος εφόσον η λύση τέτοιου γάμου δεν εμπίπτει στη δικαιοδοσία των οικογενειακών δικαστηρίων των θρησκευτικών ομάδων.

(γ) Λύση πολιτικού γάμου.

(δ) Θέματα οικογενειακών σχέσεων σε δικαστική διαδικασία που εγείρεται σύμφωνα με τις διατάξεις διμερών ή πολυμερών συμβάσεων στις οποίες έχει προσχωρήσει η Κυπριακή Δημοκρατία.

(ε) Θέματα γονικής μέριμνας, διατροφής, αναγνώρισης τέκνου, υιοθεσίας, περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και οποιαδήποτε άλλη γαμική ή οικογενειακή διαφορά, εφόσον οι διάδικοι ή ένας από αυτούς έχουν τη διαμονή τους στη Δημοκρατία:

Νοείται ότι στην περίπτωση που υπάρχει περιουσία, σύμφωνα με την έννοια που αποδίδεται σε αυτήν από το άρθρο 2 του περί Ρυθμίσεως των Περιουσιακών Σχέσεων των Συζύγων Νόμου, τότε δεν απαιτείται οιαδήποτε διαμονή στην Κύπρο των διαδίκων ή ενός από αυτούς.

(3) Για τους σκοπούς του άρθρου αυτού “διαμονή” σημαίνει οποιαδήποτε συνεχή περίοδο πέραν των τριών μηνών.»

- Στην υπόθεση **Δάμτσα ν. Δάμτσα (Αρ. 2)** (2006) 1 ΑΑΔ 1389 το Δευτεροβάθμιο Οικογενειακό Δικαστήριο ανέτρεψε απόφαση του Οικογενειακού Δικαστηρίου με βάση την οποία τα Οικογενειακά Δικαστήρια δεν είχαν δικαιοδοσία να εκδικάσουν υπόθεση Περιουσιακών Διαφορών επειδή οι διάδικοι ήταν μέλη θρησκευτικής ομάδας. Το Δευτεροβάθμιο Οικογενειακό Δικαστήριο έκρινε ότι μετά την τροποποίηση του άρθρου 11(2) του Ν.23/90 από το Νόμο 63(Ι)/2006, όλα τα θέματα που αναφέρονται στο άρθρο αυτό (θέματα διαζυγίου, γονικής μέριμνας, διατροφής, αναγνώρισης τέκνου, υιοθεσίας, περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και οποιαδήποτε άλλη γαμική ή οικογενειακή διαφορά) εκδικάζονται πλέον από τα Οικογενειακά Δικαστήρια και ότι η δικαιοδοσία των Οικογενειακών Δικαστηρίων Θρησκευτικών Ομάδων περιορίζεται σε αιτήσεις διαζυγίου. Η απόφαση αυτή ακολούθως επιβεβαιώθηκε από την Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση **Χριστοδουλίδου ν. Τουμαϊαν** (2007) 1 ΑΑΔ 1024.

Σε ότι αφορά την Τουρκική Κοινότητα:

- Με βάση τον περί Εφαρμογής του περί Γάμου Νόμου του 2003 σε Μέλη της Τουρκικής Κοινότητας (Προσωρινές Διατάξεις) Νόμος του 2003 (120(I)/2003), οι εξουσίες για λύση του γάμου και το κύρος του γάμου εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Επαρχιακού Δικαστηρίου όσο επικρατεί η έκρυθμη κατάσταση.